

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА БАЗОВІ ПРИПУЩЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Чайка Г. В.

*кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії психології особистості
Інститут психології імені Г. С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України
вул. Паньківська, 2, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7799-1314
Chaika_g@hotmail.com*

Ключові слова: *довіра, базові припущення, військова агресія.*

У статті вивчався стан базових припущень громадян України через більше ніж рік після початку війни з боку Росії і порівнювався з нормативними довоєнними показниками. Базові припущення вивчалися за методикою Р. Янов-Бульман, що вимірює такі вихідні показники, як: доброта світу, доброта людей, справедливість світу, контрольованість світу, випадковість у світі, цінність Я, самоконтроль, удача. Ці показники об'єднуються у три узагальнені індикатори: загальна доброта, загальна осмисленість, власна цінність, що відповідають трьом категоріям базових припущень, як вони розуміються Р. Янов-Бульман. Опитування проводилося у травні–червні 2023 року, тобто більше ніж рік від початку військової агресії. Усі показники, що описують базові припущення особистості, за винятком показника «випадковість у світі», за результатами нашого опитування виявилися суттєво нижчими порівняно з нормативними значеннями і навіть нижчими за більшістю показників порівняно з результатами, показаними студентами з інвалідизацією, які навчалися в інклюзивному середовищі до початку війни і які мали певне зниження показників базових припущень порівняно із нормою. Не було виявлено розбіжностей за результатами між жінками та чоловіками, а кореляція із віком виявилася дуже слабкою. Іншими словами, війна негативно позначається на всіх жителях країни. Посилення міри впливу війни на життя людини посилює і зневіру людини у світ, його доброту і справедливість і власну вдачу. Війна відчувається як повна несправедливість і остаточна невдача, з якою нічого не можна зробити і ніяк не можна виправити. Найменше похитнувся показник «цінність Я», тобто війна сприймається як щось зовнішнє стосовно самої людини, і саме у цьому моменті ми бачимо можливість для переборення травматичних подій особистісного життя, відновлення довіри на початку до власних сил, а потім і до світу навкруги. Шлях до побудови нових узгоджених і позитивних базових припущень має йти через загальне особистісне відновлення після гострих травматичних подій або під дією хронічних стресових факторів. Саме в цьому ми вбачаємо перспективу для нашого подальшого дослідження.

THE INFLUENCE OF MILITARY AGGRESSION ON AN INDIVIDUAL'S FUNDAMENTAL ASSUMPTIONS

Chaika G. V.

*Candidate of Psychological Sciences,
Senior Researcher of the Laboratory of Personality Psychology
G. S. Kostiuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7799-1314
Chaika_g@hotmail.com*

Key words: *trust, basic assumptions, military aggression.*

The article studies the state of Ukrainian citizens' fundamental assumptions more than a year after the start of the Russia war against Ukraine and compares them with normative pre-war indicators. The fundamental assumptions were studied according to the R. Janoff-Bulman method, which measures the following initial indicators: benevolence of the world, benevolence of people, justice of the world, controllability of the world, randomness in the world, worthiness of Self, self-controllability, luck. These indicators are combined into three generalized indicators: general benevolence, general meaningfulness, self-worth, which correspond to three categories of fundamental assumptions, as they understood by R. Janoff-Bulman. The survey was conducted in May–June 2023, that is, more than a year after the start of the military aggression. According to the obtained data, all indicators describing an individual's fundamental assumptions, except the “randomness in the world” indicator were significantly lower in comparison with normative values, and even lower for most indicators in comparison with the results shown by disabled students studied in an inclusive environment before the war and who had certainly decreased indicators of the fundamental assumptions in comparison with the norm. No differences were found between women and men, and the correlation with age was very weak. In other words, the war has a negative effect on all residents of the country. The higher was the war influence on an individual's life, the worse was disbelief in the world, its benevolence and justice, and Self. War is felt as a complete injustice and a final failure, about which nothing can be done and it can be corrected in no way. The least shaken was self-worth indicator, that is, the war was perceived as something external to a person him/herself, and it is the moment where we can see an opportunity to overcome traumatic events in personal life, to restore trust, first in one's own strength, and then in the world around.

The path to building new coherent and positive fundamental assumptions should be through general personal recovery after acute traumatic events or under the influence of chronic stressors. Here, we see a perspective for our further research.

Постановка проблеми. Військова агресія Росії проти України, повномасштабна війна, що триває вже майже два роки, суттєво погіршує психологічне здоров'я українців. На думку Т.М. Титаренко [1], негативні наслідки травмування проявляються на різних рівнях буття: на соціально-психологічному рівні як знижене бажання до співробітництва, нездатність співпереживати, недовіра до світу; на ціннісно-смісловому рівні як втрата здатності до пошуку нових життєвих перспек-

тив, погіршення осмислення досвіду, зниження можливості отримувати задоволення від повсякдення; на індивідуально-психологічному рівні як переживання розщепленості, деструктивні зміни ідентичності, зменшення потреби у самореалізації, зниження адаптивних здібностей. М.Г. Ткалич [2] вказує, що психоемоційні стани мешканців України тяжіють до негативного полюса; планування життя (горизонт планування) звужено у більшості респондентів, майже половина планує

своє життя або на дуже обмежений період, або не планує взагалі. У цій статті ми звернемося до одного аспекту цієї широкої проблеми, а саме зниження довіри, довіри до світу, інших людей, себе.

Довіра до світу, інших людей, себе – це особистісна характеристика, що включає позитивне ставлення до себе та оточення та оптимістичне очікування щодо результатів взаємодії з оточенням. Як зазначає І.В. Агапченко [3], довіра тісно пов'язана з психологічним здоров'ям особистості, виступаючи як умова психологічного благополуччя, набуття людиною своєї цілісності, можливості саморозвитку, самореалізації та успішної діяльності. Довіра до себе пов'язана з автономністю людини, а довіра до інших – з умінням бути відкритим собі, своєму досвіду і навколишньому світу. На думку О.В. Савченко та ін. [4], довіра є одним із чинників, які сприяють перебігу міжособистісної взаємодії, швидкому аналізу суперечливої інформації, нормалізації емоційного стану в умовах нестачі часу та психологічних ресурсів. Люди з базисною довірою до світу, попри те, що в дорослому віці стикаються з проявами підступності та обману, все ж зберігають позитивне світосприйняття і здатні насолоджуватися життям. Е. Еріксон [5, с. 35] розглядає феномен довіри до себе і до світу як базову установку особистості. На його думку, на різних етапах вікового розвитку людини довіра і недовіра можуть посилюватися або слабшати залежно від особистого досвіду, соціального оточення, вікових особливостей, але фундаментальне, центральне ставлення довіри і недовіри до себе і світу формується на першому році життя, в дитинстві.

Р. Янов-Бульман [6] розглядає довіру як низку базових переконань, що складаються у систему і належать до однієї з трьох категорій. Категорія «доброзичливість світу» – це опис особистістю навколишнього світу та людей як добрих або ні. «Усвідомленість світу» описує схильність особистості оцінювати власні дії та їх результати, а також події власного життя за такими трьома принципами, як: справедливість, контрольованість і випадковість. До категорії «самоцінність» входять переконання щодо самооцінки, здатності до самоконтролю та власного везіння. Негативні, психологічно травматичні події у житті людини можуть впливати на її адаптацію до нової життєвої ситуації через те, що базисні переконання виявляються розбитими саме через такі події. В такому випадку світ не бачиться добрим, справедливим і контрольованим, події життя все більш вважаються випадковими, поза здатністю особистості контролювати їх. Через це змінюється і соціальна поведінка людини – зростає кількість контактів і знижується сприйняття підтримки з боку оточення [7].

З психологічного погляду війна – це низка психологічно травматичних подій, які здатні суттєво змінити погляди людини на світ навколо, людей поряд і саму себе, тобто знизити довіру, розбити базові припущення. Тому **мета цієї статті** – виявити стан базових припущень громадян України через більше ніж рік після початку війни з боку Росії.

Методологія та методи. В опитуванні взяли участь громадяни України з усіх областей, залучені на добровільній основі через механізм соціальної реклами на Фейсбуці. Для залучення до опитування респондентам пообіцяли і надали результати за їх відповідями. Опитування проводилося у травні–червні 2023 року. Всього вибірка складалася із 115 осіб віком від 18 до 65 років, середній вік – 47 років. Чоловіків – 30, решта – жінки.

Базові припущення вивчалися за відповідною методикою Р. Янов-Бульман [6] в українському перекладі. За допомогою цієї методики вимірюються такі вихідні показники, як: доброта світу, доброта людей, справедливість світу, контрольованість світу, випадковість у світі, цінність Я, самоконтроль, удача. Ці показники об'єднуються у три узагальнені індикатори: загальна доброта, загальна осмисленість, власна цінність, що відповідають трьом категоріям базових припущень, як вони розуміються Р. Янов-Бульман.

Додатково респондентів запитали про зміни в їхньому житті під впливом війни в Україні. Пропонувалися три варіанти відповідей: життя «майже не змінилося», змінилося «до певної міри», змінилося «дуже сильно».

Для статистичної обробки даних використовувався статистичний пакет IBM SPSS Statistics v.23. Застосовувалися такі методи: виявлення середнього і дисперсії, кореляційний аналіз, критерій Манна-Уїтні для незалежних вибірок, критерій Стюдента.

Результати дослідження і дискусія. На першому етапі було проведено порівняння значень за узагальненими індикаторами методики визначення базових припущень, а саме «загальна доброта», «загальна осмисленість» і «власна цінність» між чоловіками і жінками. За критерієм Манна-Уїтні для незалежних вибірок не було виявлено відмінностей для зазначених індикаторів між жінками і чоловіками. Тому надалі статистичний аналіз проводився для вибірки загалом без розгляду гендерних особливостей.

Далі ми провели кореляційний аналіз між віком досліджуваних та показниками методики Р. Янов-Бульман. Результати обрахунку представлені у таблиці 1.

Ми виявили дуже слабкий кореляційний зв'язок між віком і індикаторами: доброта світу, удача (позитивний) та контрольованість світу (негатив-

Таблиця 1

Кореляційний аналіз між віком досліджуваних та показниками методики Р. Янов- Бульман

		Вік
Доброта світу	Кореляція Пірсона	0,07
	Знач. (двобічна)	0,28
Доброта людей	Кореляція Пірсона	0,12*
	Знач. (двобічна)	0,05
Справедливість світу	Кореляція Пірсона	0,05
	Знач. (двобічна)	0,37
Контрольованість світу	Кореляція Пірсона	-0,11*
	Знач. (двобічна)	0,05
Випадковість у світі	Кореляція Пірсона	-0,06
	Знач. (двобічна)	0,31
Цінність Я	Кореляція Пірсона	-0,04
	Знач. (двобічна)	0,48
Самоконтроль	Кореляція Пірсона	0,01
	Знач. (двобічна)	0,88
Удача	Кореляція Пірсона	0,11*
	Знач. (двобічна)	0,05
Загальна доброта	Кореляція Пірсона	0,11
	Знач. (двобічна)	0,09
Загальна осмисленість	Кореляція Пірсона	0,01
	Знач. (двобічна)	0,92
Власна цінність	Кореляція Пірсона	0,01
	Знач. (двобічна)	0,92

* Кореляція значима на рівні 0,05

ний). Жодний з узагальнених показників не мав достовірних кореляцій з віком. Це підтверджує тезу про те, що загалом довіра у формі базових припущень є стійкою особистісною характеристикою, що формується на ранніх етапах онтогенезу і здебільшого майже не змінюється з віком.

Наступним кроком ми визначили середні та дисперсію для досліджуваних показників. Наше дослідження було проведено більш ніж через рік від початку повномасштабної війни Росії проти України, ми можемо очікувати прояв уже не гострої, а довготривалої реакції на цю ситуацію. Оскільки ми самі не проводили визначення фундаментальних припущень до війни, у мирний час, то ми порівнюємо наші дані із даними, отриманими іншими авторами. У таблиці 2 наведені результати нашого вивчення, нормативні дані для мирного часу, а також дані, отримані для студентів з інвалідизацією, які навчалися в українських університетах з інклюзивною освітою до початку війни. Нормативні дані та дані для студентів цитуються за статтею [8].

Отримані результати дуже тривожні. Усі показники, за винятком показника «випадковість у світі», за результатами нашого опитування виявилися суттєво нижчими порівняно з нормативними значеннями. Випадковість у світі трохи зросла;

зауважимо, що цей показник описує на скільки людина відчуває, що події в її житті випадкові, тобто не залежать від її власних зусиль або здібностей. Зростання цього показника вказує, що респонденти меншою мірою схильні вірити у досяжність власних цілей через докладання певних власних зусиль, більше вірять у фатум, схильні «підкорятися» судбі. Іншими словами, зростання цього показника є таким самим негативним сигналом, як і зниження всіх інших показників. Найбільшого зниження зазнав показник «удача», тобто відбувається зневірення респондентів, що їм може поталанити навіть у скрутних ситуаціях, коли власних сил не вистачає. Також сильно знизилася віра у справедливість та контрольованість світу. Війна відчувається як повна несправедливість і остаточна невдача, з якою нічого не можна зробити і ніяк не можна виправити. Найменше похитнувся показник «цінність Я», тобто війна сприймається як щось зовнішнє стосовно самої людини, що не призводить до істотного порушення характеристик, пов'язаних зі ставленням людини до самої себе, таких як самоставлення, Я-концепція тощо.

З узагальнених характеристик найбільше погіршення спостерігалось для показника «загальна осмисленість», тобто події життя вже

Показники базових припущень, отримані за результатами нашого опитування, нормативні дані та дані, отримані для студентів з інвалідизацією

	Результати опитування, проведеного нами		Нормативні дані	Студентів з інвалідизацією, що навчалися в інклюзивному середовищі до початку війни	
	Середнє	Серед. від.	Середнє	Середнє	Серед. від.
Доброта світу	4,08	1,0	4,42	4,15	0,8
Доброта людей	3,64	0,8	4,07	3,77	0,7
Справедливість світу	3,29	0,9	3,93	3,69	0,4
Контрольованість світу	3,58	0,9	4,12	3,91	0,7
Випадковість у світі	3,79	0,9	3,54	3,56	0,8
Цінність Я	4,10	1,1	4,35	3,84	0,9
Самоконтроль	3,99	0,7	4,43	4,08	0,7
Удача	3,24	0,4	4,06	3,54	1,1
Загальна доброта	3,86	0,8	4,24	3,96	0,8
Загальна осмисленість	3,02	0,6	4,17	4,02	0,7
Власна цінність	3,77	0,6	4,28	3,82	1,0

Примітка: Нормативні дані та дані для студентів цитуються за статтею [8].

не відчуються як контрольовані або такі, що мають сенс, оскільки який може бути сенс у війні, бомбардуванні, передчасній смерті, втраті майна тощо. Найменше постраждав показник «загальна доброта» і відповідний показник «доброта світу». Тобто світ уже не сприймається таким добрим, як раніше, проте є надія на його покращення, можливо, після війни.

Результати, отримані за нашим опитуванням, навіть нижчі за більшістю показників порівняно з результатами, показаними студентами з інвалідизацією, які навчалися в інклюзивному середовищі до початку війни і які показали певне зниження показників базових припущень порівняно із нормою (особливо тих, що стосувалися віри у доброту людей, здатності контролювати події життя і цінити себе як особистість). Щодо підвищення показника «випадковість у світі», то ми обговорили це трохи вище. Те саме стосується суттєвого зниження справедливості і контрольованості світу і відповідного узагальненого показника загальної осмисленості. Відмінність полягає у показникові «цінність Я», який виявився вищим у респондентів з нашого опитування порівняно зі студентами з інвалідизацією. Віра у власну цінність, власні сили, здібності, знання і навички, у все те, що є гарного у людині, може стати відправною точкою для відновлення базових припущень та загалом психологічного здоров'я, що похитнулося внаслідок російської агресії.

Щодо відповідей на запитання про зміни в житті респондентів під впливом війни в Україні, то відповідь життя «майже не змінилося» надали лише 8 респондентів (група 1). 47 респондентів відповіли «до певної міри» (група 2). Більшість

(60 осіб) відповіли «дуже сильно» (група 3). Іншими словами, події війни вплинули майже на всіх жителів України.

Далі ми провели порівняння між групами методом Стюдента для непараметричних вибірок. У порівнянні груп 2 і 3 ми виявили відмінності за показниками: доброта світу ($p < 0,05$), справедливість світу ($p < 0,01$) та удача ($p < 0,01$). Всі три показники були вищими у групі 2 (респонденти, життя яких змінилося до певної міри) порівняно з групою 3, середні значення відповідно були для доброти світу – 4,2 і 3,92, для справедливості світу – 3,37 і 3,17, для удачі – 3,35 і 3,15. Ці результати для обох груп були суттєво нижче норми. Щодо порівняння груп 1 і 3 попередньо треба зазначити, що група 1 (респонденти, життя яких майже не змінилося) виявилася дуже маленькою, тому навіть ті результати, для яких були отримані суттєві розбіжності, ми маємо трактувати як тенденції. Були виявлені розбіжності за показниками доброта світу ($p < 0,05$), доброта людей ($p < 0,05$), загальна доброта ($p < 0,05$). За цими показниками результати були вищими у групі 1. Середні значення були вищі у групі 1 порівняно з групою 3 відповідно: доброта світу – 4,67 (навіть трохи вище норми) і 3,92 (суттєво нижче норми), доброта людей – 4,17 (близько до норми) і 3,6 (нижче норми), загальна доброта – 4,42 (навіть трохи вище норми) і 3,75 (суттєво нижче норми). Ці дані вказують на те, що саме війна, військові дії, страждання, що вони принесли, похитнули віру людей перш за все у доброту і справедливість світу і людей. Додатково посилює і зневіру людини у світ, його доброту і справедливість і власну вдачу.

Якщо підсумовувати всі отримані дані та проведений аналіз, то можна сказати, що ми спостерігаємо картину, характерну для ситуації після гострої психологічно травматичної події або у стані під хронічним стресом. І такий стан притаманний майже всім жителям країни. Базові припущення – це досить стійка особистісна характеристика, що не змінюється під впливом звичайних, буденних подій і переживань. Лише події, що буквально перевертають життя людини «з ніг на голову», позначаються на базових припущеннях, ведуть до їх зламу. Зараз же йдеться не про одну людину у скрутних обставинах, а про жителів цілої країни і це дуже небезпечна ситуація, що може призвести до появи цілої низки негативних соціальних наслідків: розвитку психологічних і психосоматичних захворювань, збільшення кількості самогубств, криміналізації суспільства під лозунгом «мені погано, хай інші відчують те саме» тощо. Маємо зауважити, що, як було зазначено у роботі [9], в якій досліджувалися люди, які були вимушені виїхати з району проведення антитерористичної операції ще у 2014–2015 роках, негативне минуле особистості накладає значний відбиток на ставлення до себе і до світу. Разом із тим брак віри у власну цінність, невпевненість у тому, чи вона гідна кращого життя, стимулює повернення до травматичних подій минулого, що погіршує можливість психологічного відновлення.

Висновки. Було проведено дослідження впливу стану війни на базові припущення особистості про добро світу і людей, власну здатність та сили контролювати події свого життя, іншими словами про довіру до себе, людей і світу серед українців через більше ніж рік після початку військової агресії Росії проти України. Було виявлено таке:

1. Усі показники, що описують базові припущення особистості, за винятком показника «випадковість у світі», за результатами нашого опитування виявилися суттєво нижчими порівняно з нормативними значеннями. Результати,

отримані за нашим опитуванням, навіть нижчі за більшістю показників порівняно з результатами, показаними студентами з інвалідизацією, які навчалися в інклюзивному середовищі до початку війни і які мали певне зниження показників базових припущень порівняно із нормою.

2. Не було виявлено розбіжностей за результатами між жінками та чоловіками, а кореляція із віком виявилася дуже слабкою. Іншими словами, війна негативно позначається на всіх жителях країни. Додатково було виявлено, що посилення міри впливу війни на життя людини посилює і зневіру людини у світ, його доброту і справедливість і власну вдачу.

3. Війна відчувається як повна несправедливість і остаточна невдача, з якою нічого не можна зробити і ніяк не можна виправити. Власна судьба починає сприйматися як обставина непереборної сили, «фатум», «кисмет».

4. Найменше похитнувся показник «цінність Я», тобто війна сприймається як щось зовнішнє стосовно самої людини, що не призводить до істотного порушення характеристик, пов'язаних зі ставленням людини до самої себе, таких як самоставлення, Я-концепція тощо. І саме у цьому моменті ми бачимо можливість для переборення травматичних подій особистісного життя, відновлення довіри на початку до власних сил, а потім і до світу навкруги.

Оскільки базові припущення людини – це стійка особистісна характеристика, то їх відновлення напряму – завдання складне і не ефективне. Шлях до побудови нових узгоджених і позитивних базових припущень має йти через загальне особистісне відновлення після гострих травматичних подій або під дією хронічних стресових факторів. Саме в цьому ми вбачаємо **перспективу для нашого подальшого дослідження.**

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства і/або публікації цієї статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Титаренко Т.М. Особистість перед викликами війни: психологічні наслідки травматизації. *Проблеми політичної психології*. 2017. № 5 (19). С. 3–10.
2. Ткалич М.Г. Емоції та резилієнтність особистості у складних життєвих обставинах. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 2. С. 70–75.
3. Агапченко І.В. Дослідження категорії довіри у міждисциплінарному підході. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Психологія*. 2018. Том 23. Випуск 1 (47), с. 13–24.
4. Савченко О.В., Петренко В.В., Тімакова А.В. «Методика довіри / недовіри особистості до світу, до інших людей, до себе» (А. Купрейченко): україномовна адаптація, валідація та стандартизація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. № 5. С. 16–22. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>.
5. Erikson E.H. *Childhood and Society*. New York : W.W. Norton & Co. 1950. 445 p.
6. Janoff-Bulman R. Assumptive worlds and the stress of traumatic events: applications of the schema construct. *Social Cognition*. 1989. Vol. 7. № 2. P. 113–136.

7. Poulin M.J., Silver R.C. When are assumptions shaken? A prospective, longitudinal investigation of negative life events and worldviews in a national sample. *Journal of Research in Personality*. 2019. Vol. 83. P. 1–41.
8. Kuprieieva O., Traverse T., Serdiuk L., Chykhantsov O., Shamykh O. Fundamental assumptions as predictors of psychological hardiness of students with disabilities. *Social welfare: interdisciplinary approach*. 2020. № 1. С. 96. 10.21277/sw.v1i10.566.
9. Діброва В.А. Взаємозв'язок часових перспектив і базисних переконань особистості в контексті вимушеного переселення. *Габітус*. 2021. Вип. 32. С. 73–78.

REFERENCES

1. Tytarenko, T.M. (2017). Osobystist' pered vyklykamy viyny: psykholohichni naslidky travmatyzatsiyi [Personality before the war challenges: psychological consequences of traumatization]. *Problemy politychnoyi psykholohiyi [Issues of Political Psychology]*. 5 (19). P. 3–10.
2. Tkalych, M.G. (2023). Emotsiyi ta rezyliyentnist' osobystosti u skladnykh zhyttyevykh obstavynakh [Emotions and individual resilience in difficult life circumstances]. *Zhurnal suchasnoyi psykholohiyi [Journal of Modern Psychology]*. 2. P. 70–75.
3. Agapchenko, I.V. (2018). Doslidzhennya katehoriyi doviry u mizhdystsyplinarnomu pidkhodi [Investigating the category of trust in an interdisciplinary approach]. *Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova. Psykholohiya [Bulletin I.I. Mechnikov National University. Psychology]*. Vol. 23. Iss. 1 (47). P. 13–24.
4. Savchenko, O.V., Petrenko, V.V., Timakova, A.V. (2022). «Metodyka doviry /nedoviry osobystosti do svitu, do inshykh lyudey, do sebe» (A. Kupreychenko): ukrayinomovna adaptatsiya, validyzatsiya ta standartyzatsiya [“The method of trust /mistrust of an individual in the world, in other people, in him/herself» (A. Kupreychenko): Ukrainian language adaptation, validation and standardization]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Psykholohiya [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Psychology]*. 5. P. 16–22. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.5.3>.
5. Erikson, E.H. (1950). *Childhood and Society*. New York: W.W. Norton & Co.. 445 p.
6. Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: applications of the schema construct. *Social Cognition*. Vol. 7. № 2. P. 113–136.
7. Poulin, M.J., Silver, R.C. (2019). When are assumptions shaken? A prospective, longitudinal investigation of negative life events and worldviews in a national sample. *Journal of Research in Personality*. 83. P. 1–41.
8. Kuprieieva, O., Traverse, T., Serdiuk, L., Chykhantsova, O., Shamykh, O. (2020). Fundamental assumptions as predictors of psychological hardiness of students with disabilities. *Social welfare: interdisciplinary approach*. 1. P. 96. 10.21277/sw.v1i10.566.
9. Dibrova, V.A. (2021). Vzayemozv'yazok chasovykh perspektyv i bazysnykh perekonan' osobystosti v konteksti vymushenoho pereselennya [Interrelationship between time perspectives and fundamental assumptions of an individual in the context of forced resettlement]. *Habitus*. 32. P. 73–78.